

AUGUD TÄNAVAPILDIS: Nõukogude õhuväe terrorirünnak Tallinnale 1944. aasta märtsis on valusa pildina ja taashoonestamata aukudena alles mitmel pool linnas. **Jaak Juske** pani märtsipommitamise 70. aastapäevaks kokku fotoalbumi. Üllatuslikult jäi suur osa vanalinnast üldse alles tänu soomlastele.

Soomlaste päästetud vanalinn?

Tallinnale tehti sõja-aastatel punalennuväe poolt rida õhurünnakuid. Kui 1942. aastal oli tegemist pigem juhuslike reididega, siis 1943. aastal võeti ette juba suuremaid pommitamisi, kokku rünnati

Tallinna kahe aasta jooksul 16 korda. Nende rünnakute käigus hukkus või sai vigastada kümneid tallinlasi. Mitusada maja vajas taastamist. 1944. aasta 9. ja 10. märtsi öösel toimunud massiivne pommitamine ületas aga oma jõult kõik eelmised.

Punaarmee rünnak oli 1944. aasta veebruari alguses takerdunud Narva jõe äärde rajatud Saksa sõjajärgse kaitsejooniga. Veristes lahingutes ei

Tallinna kahe aasta jooksul 16 korda Nende rünnakute käigus hukkus või sai vigastada kümneid tallinlasi. Mitusada maja vajas taastamist. 1944. aasta 9. ja 10. märtsi öösel toimunud massiivne pommitamine ületas aga oma jõult kõik eelmised.

Punaarmee rünnak oli 1944. aasta veebruari alguses takerdunud Narva jõe äärde rajatud Saksa vägede kaitseliinis. Veristes lahingutes ei saavutanud venelased edu. Nii otsustati asuda pommitama Eesti linnu. Vaid kolm päeva enne õhurünnakut Tallinnale hävis punaarmee pommirahe all sisuliselt inimtühi Läänemere barokkpärl Narva. Tartut rünnati pärast Tallinna 25. märtsil, väiksemaid õhurünnakuid korraldati ka Tapale ja Jõhvile.

Soomlaste pommirahe Karjala lennuväljale

1944. aasta 9. märtsi õhtul oli Tallinna kohal selge taevaskülm, külma mõned kraadid, lund oli vähe. Õhurünnak Tallinnale algas õhtul kell 18.30 ning esimene laine kestis kella 21.15-ni. Kõigepealt lasti pimendatud pilvitu taevaga linna kohale valgestuspommid, mida rahvas jõulupuudeks kutsus. Undama hakkasid õhusireenid. Inimesed jooksid varjenditesse.

Esimeses rünnakulaines osales 240–300 eri tüüpi Nõukogude lennukit. See laine tekitas ka enamiku purustustest linnas. Seejärel siirdusid punalennukid oma baasidesse teist pommikoormat peale võtma. Kui nad oleksid sellega ka Tallinna kohale jõudnud, poleks kaosesse paisatud vanast hansalinnast suurt midagi alles jäänud. Kõige hullemast päästsid linna julge operatsiooni üllatuslikult soomlased.

Kuu aja jooksul enne sakslaste okupeeritud Eesti pealinna ründamist oli punalennuvägi pommitanud kolmel korral Helsingit vastavalt 6.–7., 16.–17. ja 26.–27. veebruaril. Neist võimsaim, 600 lennukiga õhurünnak oli olnud 26. veebruaril. Kokku hukkus pommitamistes vähemalt 145 inimest. Soomlased haudusid kättemaksu. Ja võimalus selleks tekkis Tallinna pommitamise ööl.

Soome piloodid libisesid vaikselt ööpimeduses baasidesse lendavate punalennukite vahele, kusjuures hõimuvelled kasutasid segaduse tekitamiseks mitmeid punaarmeelt 1941. aasta sõjasuvel saadud trofeelennukeid. Karjala kannasele maandunud Nõukogude lendureid tabas seega ootamatult vaenlase pommirahe, samuti piiri tagant avatud soomlaste suurtükkituli lennuväljaledele.

Punaste õhutõrje oli aga sisuliselt halvatud, sest võimatu oli vahet teha oma ja vaenlase lennukil.

Kuni 500-kilosed pommid

Just see soomlaste rünnaku tekitatud kaos hoidis ära teise suurema pommituslaine Tallinnale. Eesti pealinna kohale jõudis peamiselt Moskva lähedal asunud lennuväljadel 10. märtsi esimestel tundidel tagasi vaid umbes 60 punalennukit, ligi viis korda vähem kui esimeses laines. Saksa niigi suhteliselt nõrk õhukaitse oli viidud rivist välja. Lõppenud oli ka laskemoon. Seega oleks suurema pommituslaine korral tabanud Tallinna tõeline katastroof. Purustused linnas oluks mitu korda suuremad. Arvatavasti oleks hävinud suurem osa vanalinnast, samuti valdavalt enne sõda ehitatud Vabaduse väljaku, Roosikrantsi tänava, Kaarli puistee ja Pärnu maantee hooned.

Sakslaste kõige tõhusam relv punalennuväe vastu oli aga 1944. aasta märtsis õhahvitajate Ju-88 eskadrill. Need olid lennukid, mis lendasid õhahmaruses vaenlase pommituslennuki kõrvale ja avasid siis laastava tule. Linnast eemal tagasi lendavaid vaenlasi rünnanud õhahvitajad tulistasid alla suure osa sel ööl kaotatud Nõukogude

lennukitest, kokku 16 tükki. Seejuures suunati mitme õhahvitaja tööd Tallinna reidil asuvalt õhahvitajate juhtlaevalt Togo. Tegemist oli Saksa mereväe ühe kardetuma ja tehnoloogiliselt uudseima laevaga.

Kokku tulistasid sel ööl linna kaitsel olnud õhutõrjeüksused ja õhahvitajate Ju-88 eskadrill alla 36–38 Nõukogude pommitajat. Lisaks veel soomlaste purustatud lennukid.

Tallinnale heideti üle 3000 süüte-, lõhke- ja fosforpommi, enamasti 50–250-kilogrammised, aga ka kuni 500-kiloseid.

Avanenud pilt

Tallinn lõomas, kui pommisadu 10. märtsil kella poole nelja paiku hommikul lõppes. Kustutustöid raskendas oluliselt asjaolu, et üks linna suubuvatest magistraalveejuhtmetest purustati pommi täistabamusega kohe õhurünnaku algul. Kui tuli oma laastamistöega lõpule jõudis, oli aeg hakata lugema kokku hukkunuid ja tekitatud materiaalselt kahju. Avanenud pilt oli väga jube.

Nõukogude lennuväe terrorirünnakus hukkus Tallinnas kokku 757 inimest (neist 586 tsiviilelanikku, 50 sõjaväelast ja 121 sõjavangi), 213 said

Esimeses rünnakulaines osales 240–300 eri tüüpi Nõukogude lennukit. See laine tekitas ka enamiku purustustest linnas.

Eeslinnade häving

Pommitatud vana- ja kesklinnast on vähem räägitud kannatada saanud eeslinnadest. Juske kirjutab, milline oli hävitustöö seal.

Uue Maailma asumis hävis plahvatanud lennukipommide tekitatud meeleetus tulemeres kokku üle 200 vana maja, umbes pool toonasest hoonestusest. Peaaegu täielikult sai tuhaks Koidu tänava Pärnu maantee poolne ots, samuti suur osa Endla, Suur-Ameerika, Kesk-Ameerika, Väike-Ameerika, Videviku, Virmalise, Kristiina, Luha ja Planeedi tänavast. Põlesid terved kvartalid. Seejuures sai eriti rängalt kannatada Suur-Ameerika tänav, mille vana hoonestus hävis peaaegu täielikult. Pärast sõda võimaldas lagedaks põlenud ala tõmmata seni Tõnismäe tänava juurest alanud Suur-Ameerika tänava sirgeks, ühendades selle Liivalaia tänavaga.

Uue Maailmaga piirnevas **Kassisabas** neelas tuli Koidu tänava Paldiski maantee poolse otsa, samuti suure osa Endla tänava puitmajadest. Kannatada sai ka Luise tänav.

Tartu maantee, Liivalaia, Juhkentali ja Odra tänava vahel asuv **Keldrimäe** asum kaotas märtsipommitamises ligi poole oma vanast, valdavalt puitmajadest koosnevast hoonestusest. Mitmed kvartalid põlesid täiesti lagedaks.

Märtsipommitamises hävis tulemõllus suurem osa Lennuki (nüüdse Mardi) ja Tartu maantee ning Klaasingsi (umbes tänane Liivalaia tänava joon) ja Gildi tänava vahele jäävast

Keldrimäe hoonestusest. Purustusi oli ka Juhkentali tänavas. Kokku sai tuhaks üle 150 maja. Õnneks jäi terveks 18. sajandist pärit Kaasani puukirik.

Hävisid ka mitmed **Veerenni** ja **Süda-Tatari** asumid kvartalid. Põlesid metodisti kirik ja linna 5. algkool tänase Swedbanki peahoone taga. Peaaegu täielikult said tuhaks nüüdse Kosmose kino kohalt kulgenud Vaestepatuste tänav ja sellega ristuv Ahju tänav.

Pelgulinnas põles Kolde puistee, Roo, Timuti ja Ristiku tänava vaheline puumajade kvartal, mille asemele 1950. aastate alguses Kolde lasteaia hoone ehitati. Sellest kvartalist

säilis vaid üks vana puumaja Roo ja Timuti tänava nurgal. Pihta sai ka maja tänase Maisi Pelguranna-suunalise bussipeatuse kõrval Kolde puistee ääres. Täna on sel kinnistul uus eramaja. Ristiku tänava äärde jääva kõrvalmaja sein sai aga õhulöögist tõsiselt vigane. Maha põlesid ka Körre tänava raudtee-poolsed majad. Suure arhitektuurilise väärtusega tänane Ristiku põhikooli hoone ja Oma Kolde majad said küll keskmisi purustusid, kuid elasid õnneks siiski karmi õhurünnaku üle.

Telliskivi ja Mulla tänava vahel tänase mööblimaja ümbruses asusid sõja ajal ilusad puumajad suurte aedadega.

Märtsipommitamises hävisid majad aadressiga Telliskivi 11, 13, 15, 16 ja 18 ning Mulla 3, 4, 5 ja 7. Peeteli kirikus purustas õhulöök aknad ja valgustid, pühakoda ise jäi õnneks püsti. Paldiski maantee ääres said aga pihta makaronivabrik Capri (Paldiski mnt 46) ja hipodroomi hooned.

Kalamajas põles valdav osa kuulsa baltisaksa perekonna järgi nime saanud Kotzebue tänava ja Kesk-Kalamaja vanast puithoonestusest Balti jaama lähedal. Sealsamas neelas meeleto tulekeeris mitu maja ka Vana-Kalamaja ning Niine tänavas.

Hävinud või rängalt purustatud maju oli mujalgi Kalamajas, enim Uus-Kalamaja, Kopli, Vabrik ja Suur-Patarei tänavas. Üksikuid maju veel ka Tööstuse, Soo, Leigeri, Valgevase Voita tänavas ja Põhja puisteel.

Üksikuid purustatud maju oli veel **Kadriorus, Nõmmel**, sadama piirkonnas ja mitmel pool mujal. Pommide tekitatud õhusurvest said aga kergemaid kahjustusi sajad hooned üle linna. Kannatada said ka lennuväljad Lasknamäel ja Ülemistel.

Pool aastat pärast märtsipommitamist ngis punaarmee taas Tallinna. Nõukogude võim asus ajalugu võltsima, kuulutades maailmale, et Tallinna olid pommitanud sakslased.

raskeid ja 446 inimest kergeid haavu. Umbes 20 000 inimest jäi peavarjuta. Tol ajal elas Tallinnas kokku üle 133 000 inimese.

Märtsipommitamise eesmärk oli mitte sõjaliste sihtmärkide, vaid elamukvartalite ründamine. Seega oli hävitustöö väga põhjalik: täielikult hävis 1549 (1418 elamut, 9 majandushoonet, 58 avalikku hoonet), raskelt kahjustatud oli 250 (227 elamut, 9 majandushoonet, 14 avalikku hoonet), keskmiselt kahjustatud 320 (299 elamut, 9 majandushoonet, 12 avalikku hoonet) ning kergelt kahjustatud 2954 hoonet (2824 elamut, 77 majandushoonet, 53 avalikku hoonet). Kokku sai purustusi 5073 hoonet, kolmandik Eesti pealinnast ja ligi 50% selle elamispiinnast. Seda kõike ühe ööga. Oli vähe peresid, kelle saatust terrorirünnak mõjutanud poleks.

Rängalt sai kannatada Harju tänav, samuti Vana-Posti, Kuninga, Müürivahe ja Rüütli tänav. Põlesid Niguliste kirik, kino Amor, hotell Kuld Lõvi ja vaekoda Raekoja platsil. Raekoda ise kaotas õnneks vaid tornikiivri. Purustusi oli ka Laial ja Vene tänaval. Kokku hävis 10 protsenti vanalinna hoonestusest. Tules sai suuri purustusi Estonia teater, kus vahetult enne pommirünnaku algust oli alanud Eduard Tubina ballett "Kratt".

Tallinna vanadest eeslinnadest sai märtsipommitamise enim kannatada Sibulaküla, millest hävis umbes 80 protsenti. Põlesid kivimajad Estonia puiestee ääres, mis taastati muudetud kujul. Lammutati vaid Puhkide funktsionalistlikus stiilis ärihoone varemed tänase Solarise keskuse kohal. Õnneks jäi terveks ajalooline pangakvartal ja toona pooleli olev ohvitseride kasiino, tänane kaitseministeeriumi ja NO99 teatri hoone. Küll sai aga tuhaks suurem osa Sakala tänavast, mis toona ulatus kunstiakadeemia kinnistuni Tartu maantee ääres. Sakala tänava ääres põlesid töllisteater ning sünagoog koos juudi kooliga.

Varemeteväli

Kogu tänane Rävalla puiestee ala kuni praeguse Olümpia hotellini oli üks suur varemeteväli. Täiesti lagedaks põles Õuna tänav. Üksikud majad jäid püsti Lembitu tänavast ja Imanta tänava Sibulaküla osast (tänapäevane Ants Lauteri tänav). Imanta tänava ääres asunud Hans Kubu eragümnaasiumi poolpõlenud varemed lammutati alles tükk aega pärast sõda.

Suurem osa vanast hoonestusest hävis Kentmanni, Kaupmehe ja Lennuki tänavas. Kaupmehe

Tallinna vanadest eeslinnadest sai märtsipommitamise enim kannatada Sibulaküla, millest hävis umbes 80 protsenti.

tänavas sai otsetabamuse inimesi täis olnud venenastekoguduse palvela.

Kokku põles tol õuduste ööl Sibulakülas üle 200 hoone. Keset linna laius hiiglaslik varemeteväli. Estonia teatri eest olid näha keskhaigla hooned Juhkentali tänava ääres.

Ka Kompassi ehk Kompasna asumis põlesid terved kvartalid. Viru hotellist Pronksi tänavani ulatuv piirkond oli toona hoonestatud suures osas vanade, 19. sajandi teisel poolel ehitatud puitmajadega.

Kompassi asum ei saanud pommidega väga pihta, kuid tekkinud paar tulekahju haarasid järjest üha uusi puust hooned. Ühel hetkel oli suurem osa asumist leekides.

Põles Tartu maantee algus tänase Tallinna kaubamaja B-korpuse kohal, samuti Gonsiori tänava vana kitsas trass, mis kulges toona nüüdse Tammsaare pargi juurest läbi Viru keskuse ja Tallinki hotelli Kompassi väljakuni. Hävis suur hulk maju Maneeži ja Reimani tänavas. Kergemaid purustusi sai ka Kannikese poe kohal asunud Kuremäe kloostri uhke abiklooster.

Kokku hävis märtsipommitamise umbes pool Kompassi asumi hoonestusest. ❌